Stanisław MACIOŁ*

Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce w latach 1924-2002¹

Wyższe szkolnictwo ekonomiczne w Polsce ma blisko stuletnią historię. Jego początki związane są z założoną przez Augusta Zielińskiego w 1906 roku w Warszawie prywatną szkołą pod nazwą Kursy Handlowe Męskie, które w 1915 r. przemianowano na Wyższą Szkołę Handlową. Była to pierwsza uczelnia ekonomiczna w kraju, jakkolwiek już w latach 1826-1830 istniał Oddział Handlowy przy Instytucie Politechnicznym w Warszawie, a w latach 1875-1900 Szkoła Handlowa Korespondencyjna im. Leopolda Kronenberga.

W okresie tych prawie stu lat polskie wyższe szkolnictwo ekonomiczne przeszło wiele istotnych zmian organizacyjnych i programowych. Zmiany te wynikały zarówno z przyczyn ustrojowych, jak i gospodarczych oraz z rozwoju nauki.

W niniejszym artykule przedstawiono zmiany w strukturze kierunkowej studiów ekonomicznych **od 1924 roku**, tj. od kiedy Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie uzyskała pełne prawa akademickie. Na mocy ustawy z dnia 13 lutego 1924 r. szkoła uzyskała prawo nadawania stopni naukowych: magistra (*stopień niższy*) i doktora nauk ekonomicznych (*stopień wyższy*).

Studia w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie były dwustopniowe, trwały 3 lata (6 semestrów), a od trzeciego roku nauki umożliwiały studentom specjalizowanie się w 5 kierunkach studiów: *handlowo-bankowym, skarbowym, samorządowym, konsularnym i ubezpieczeniowym*.

Specjalistów w zakresie handlu kształciło też od 1925 r. Wyższe Studium Handlowe w Krakowie (przekształcone w 1938 r. w Akademię Handlową [Vademecum, 2001]), a specjalistów w zakresie bankowości, ubezpieczeń i handlu – Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu, powstała w 1926 roku. Była to szkoła prywatna o trzyletnim programie nauczania [Informator, 2002].

W 1933 roku, na podstawie ustawy o szkołach akademickich z 15 marca tegoż roku, Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie została przemianowana na Szkołę Główną Handlową. W miejsce studiów dwustopniowych w SGH wpro-

* Autor jest pracownikiem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Artykuł wpłynął do redakcji w styczniu 2003 r.

¹ Niniejszy artykuł jest rozszerzoną wersją komunikatu przedstawionego na ogólnopolskiej konferencji nt. „Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce: stan obecny i propozycje zmian”, która odbyła się w dniach 25-26 października 2002 r. w SGH w Warszawie. Konferencja została zorganizowana przez Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną, Fundację Edukacyjną Przedsiębiorczości przy współpracy ze Stowarzyszeniem Edukacji Menedżerskiej „Forum”.

wadzano jednolite trzyletnie studia magisterskie². SGH kształciła studentów już na 8 kierunkach studiów, bowiem dotychczasowy kierunek handlowo-bankowy podzielono na dwa kierunki: *handlowy* i *bankowy*, a także wprowadzono 2 nowe: *ogólnoekonomiczny* i *spółdzielczy*. Ponadto kierunek konsularny przemianowano na *służby zagranicznej*³.

W roku akademickim 1937/38 w wyższym szkolnictwie ekonomicznym istniały: Szkoła Główna Handlowa (1304 studentów), Akademia Handlowa w Krakowie (1239 studentów), Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu (829 studentów) i Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego we Lwowie (759 studentów) [Tymowski, 1980, s. 25]. Ponadto w zakresie zagadnień ekonomicznych uczono w innych szkołach, np. Wolnej Wszechnicy Polskiej (była to szkoła wyższa) [Studia ekonomiczne..., 1976, s. 19].

W pierwszych latach po II wojnie światowej ekonomistów kształcono według programów przedwojennych⁴. Warto odnotować, że w tym okresie trwały liczne dyskusje na temat przyszłego kształtu polskiego szkolnictwa wyższego, w tym ekonomicznego. M.in. na zjeździe rektorów i profesorów szkół wyższych w listopadzie 1947 r. w Krakowie sekcja ekonomiczno-handlowa Rady Szkół Wyższych wniosowała, aby program szkół ekonomicznych „ujednolicić, zachowując zróżnicowanie dla szkół typu akademickiego, w których winny przeważać przedmioty o podbudowie ogólnej, i nieakademickiego, o dominacji przedmiotów techniczno-praktycznych” [Chodakowska, 1981, s. 124].

W latach 1949-1950 przeprowadzona została pierwsza gruntowna reforma studiów ekonomicznych, która dotyczyła zarówno sieci szkół, jak i programów nauczania. Zgodnie z założeniami planu 6-letniego szkolnictwo ekonomiczne miało dostarczyć gospodarce narodowej dużej liczby wąsko wyspecjalizowanych absolwentów. Powstały wyższe szkoły ekonomiczne⁵ w miejsce zlikwidowanych prywatnych wyższych szkół handlowych. Do WSE włączono kierunki ekonomiczne, prowadzone dotychczas na uniwersyteckich wydziałach prawno-ekonomicznych (później na UW uruchomiono nowy kierunek *ekonomii politycznej*) i w szkołach rolniczych.

² Były to studia bardzo intensywne, gdyż w ciągu 3 lat należało zaliczyć ponad 2600 godzin zajęć, przy czym wykłady były obowiązkowe. Dla porównania – dziś wymiar zajęć w ciągu 5 lat studiów wynosi średnio niewiele ponad 3000 godzin, a ponadto wykłady z reguły są nieobowiązkowe.

³ SGH umożliwiała też studentom zdobycie przygotowania pedagogicznego do nauczania w szkołach średnich przedmiotów ekonomicznych. Dziś czynią to nadal akademie ekonomiczne w ramach studium pedagogicznego.

⁴ W okresie okupacji działalność dydaktyczną na tajnych kursach prowadziła Szkoła Główna Handlowa oraz Akademia Handlowa w Krakowie (od 1943 r.).

⁵ W: Częstochowie, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie, Wrocławiu; a w Sopocie – Wyższa Szkoła Handlu Morskiego.

Tablica 1

Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce w latach 1924-2002

1924 r. ¹	1933 r. ¹	1954 r.	1965 r.	1972 r.	1973 r. – 1990 r.	1991 r.	2002 r.
1. Handlowo-bankowy 2. Skarbowy 3. Samorządowy 4. Ubezpieczeniowy 5. Konsularny	1. Handlowy 2. Bankowy 3. Skarbowy 4. Samorządowy 5. Ubezpieczeniowy 6. Służby zagranicznej 7. Spółdzielczy 8. Ogólnie ekonomiczny	1. Ekonomia przemysłu 2. Finanse i rachunkowość przemysłu 3. Ekonomia inwestycji i budownictwa 4. Ekonomia rolnictwa 5. Finanse i rachunkowość rolnictwa 6. Gospodarka komunalna 7. Planowanie gospodarki narodowej 8. Budżet państwa 9. Obieg pieniężny i kredyt 10. Ubezpieczenia 11. Statystyka ekonomiczna 12. Statystyka matematyczna 13. Ekonomia handlu wewnętrznego 14. Finanse i rachunkowość handlu wew. 15. Ekonomia skupu 16. Ekonomia handlu zagranicznego 17. Finanse i rachunkowość handlu zagr.	1. Ekonomia przemysłu 2. Ekonomia budownictwa 3. Ekonomia rolnictwa 4. Ekonomia polityczna 5. Ekonomia pracy i zaopatrzenia społeczne 6. Gospodarka miejska 7. Finanse 8. Ekonomia 9. Statystyka 10. Rachunkowość	1. Ekonomia przemysłu 2. Ekonomia budownictwa 3. Ekonomia rolnictwa 4. Teoria ekonomii 5. Ekonomia pracy i polityka społeczna 6. Gospodarka miejska 7. Finanse i ubezpieczenia 8. Ekonomia 9. Statystyka 10. Organizacja przetwarzania danych	1. Ekonomia i organizacja produkcji (specjalności: 1. ekonomia i organizacja przemysłu, 2. ekonomia i organizacja budownictwa i inwestycji, 3. ekonomia i organizacja rolnictwa, 4. gospodarka żywnościowa) 2. Ekonomiczno-społeczny (specjalności: 1. teoria ekonomii, 2. ekonomika pracy i polityka społeczna, 3. gospodarka miejska /w AE Pozytał: ekonomika i planowanie miast/) 3. Planowanie i finansowanie gospodarki narodowej (specjalności: 1. planowanie gospodarki narodowej, 2. finanse) 4. Cybernetyka ekonomiczna i informatyka (specjalności: 1. ekonomia i statystyka /w SGH: statystyka, ekonomia i demografia/, 2. organizacja przetwarzania danych i rachunkowość)	1. Ekonomia Gospodarka publiczna ³ 2. Finanse i bankowość 3. Informatyka i ekonometria 4. Stosunki międzynarodowe	1. Ekonomia Gospodarka publiczna ³ 2. Finanse i bankowość 3. Informatyka i ekonometria 4. Stosunki międzynarodowe

18. Towaroznawstwo artykułów przemysłowych	11. Ekonomia handlu wewnętrznego	11. Ekonomia handlu wewnętrznego	5. Ekonomia i organizacja obrotu /towarowego/ i usług (specjalności: 1. ekonomika i organizacja turystyki w SGH na kierunku e-s/	5. Towaroznawstwo	5. Towaroznawstwo	5. Towaroznawstwo
19. Towaroznawstwo artykułów rolno-spożywczych	12. Ekonomia handlu zagranicznego	12. Ekonomia handlu zagranicznego	2. funkcjonowanie rynków krajowych i zagraniczej)	6. Ekonomia i organizacja handlu zagranicznego	6. Zarządzanie i marketing	6. Zarządzanie i marketing
20. Ekonomia transportu drogowego	13. Towaroznawstwo	13. Ekonomia handlu zagranicznego	6. Ekonomia i organizacja handlu zagranicznego	7. Towaroznawstwo (specjalności: 1. towaroznawstwo artykułów przemysłowych, 2. towaroznawstwo artykułów spożywczych, 3. gospodarka i technologia obrotu żywnością)	7. Zarządzanie i inżynieria produkcji ⁴	7. Zarządzanie i inżynieria produkcji ⁴
21. Finanse i rachunkowość transportu drogowego	14. Ekonomia transportu	14. Ekonomia transportu	14. Ekonomia spółdzielczości pracy	8. Organizacja i zarządzanie		
22. Ekonomia transportu kolejowego			15. Towaroznawstwo	(specjalności: 1. organizacja badań naukowych, 2. organizacja pracy biurowej, 3. doskonalenie struktur organizacyjnych)		
23. Finanse i rachunkowość transportu kolej.			16. Organizacja i zarządzanie	9. Ekonomia i organizacja transportu		
24. Ekonomia żeglugi morskiej			17. Ekonomia transportu lądowego	(specjalności: 1. ekonomika i organizacja transportu lądowego, 2. ekonomika i organizacja transportu morskiego, 3. ekonomika i organizacja łączności)		
25. Finanse i rachunkowość transportu mors.			18. Ekonomia transportu morskiego			
26. Ekonomia portów morskich						
27. Ekonomia rybołówstwa morskiego i przemysłu rybnego						
28. Ekonomia transportu wodno-śródlądowego						
29. Finanse i rachunkowość transportu wodno-śródlądowego			19. Ekonomia żywienia zbiorowego			8. Gospodarka przestrzenna ⁴

1924 r. ¹	1933 r. ¹	1954 r.	1965 r.	1972 r.	1973 r. – 1990 r.	1991 r.	2002 r.
		30. Ekonomia transportu w handlu zagr. 31. Ekonomia żywienia zbiorowego 32. Finanse i rachunkowość żywienia zbior. 33. Technologia żywienia zbiorowego 34. Ekonomia i organizacja przemysłu rolno-spożywczego	15. Ekonomia i organizacja przemysłu spożywczego 16. Organizacja pracy i socjologia przemysłu	20. Ekonomia i organizacja przemysłu spożywczego 21. Ekonomia i organizacja przemysłu chemicznego	10. Ekonomia i organizacja przemysłu spożywczego (specjalności: 1. ekonomika i organizacja przemysłu spożywczego, 2. organizacja i planowanie gospodarki żywieniowej) 11. Ekonomia i organizacja przemysłu chemicznego		9. Technologia żywności i żywienie człowieka ⁴

¹ Kierunki studiów w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie, której w 1924 r. nadano prawa akademickie i która w 1933 r. została przemianowana na Szkołę Główną Handlową. W okresie przedwojennym była to jedyna uczelnia ekonomiczna w Polsce z prawem nadawania stopni magistra i doktora nauk ekonomicznych.

² Podano tu wykaz specjalności z 1990 r. (łącznie 25), przy czym w 1973 r. było 15 specjalności.

³ Kierunek ten nie figuruje w wykazie kierunków studiów uchwalonych przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego (RGSzW), natomiast Szkoła Główna Handlowa uzyskała zgodę ministra edukacji na jego okresowe prowadzenie.

⁴ Kierunek studiów wyższych, spoza uchwalonego przez RGSzW wykazu kierunków studiów ekonomicznych, prowadzony także przez uczelnie ekonomiczne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Planu studiów w wyższych szkołach ekonomicznych. MSzW, Departament Studiów Ekonomicznych, Warszawa 1954; Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1965/66, Warszawa 1964; Informator dla kandydatów do szkół wyższych i policealnych studiów zawodowych oraz szkół chorążych zawodowych na rok szkolny 1972/73, PWN, Warszawa 1972; Informator dla kandydatów na studia dzienne w szkołach wyższych na rok szkolny 1973/74, PWN, Warszawa 1973; Informator dla kandydatów na studia dzienne w szkołach wyższych na rok szkolny 1989/90, PWN, Warszawa 1989; Poczet wybitnych profesorów SGH-SGPIS 1906-1986, IWZZ, Warszawa 1986, s. 7; Uchwała Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 listopada 1991 roku w sprawie nazw kierunków studiów; Uchwała Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 kwietnia 1992 roku w sprawie niektórych kierunków studiów (Dz.Urz. MEN Nr 2, poz. 13 z późniejszymi zmianami). Uchwała Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 czerwca 1996 roku w sprawie określenia minimalnych wymagań programowych dla kierunków studiów ekonomicznych.

Jak pisze J. Kluczyński: „Uczelnie nowego typu miały szkolić planistów, finansistów, księgowych, ekonomistów branżowych itp. dla potrzeb aparatu gospodarczego” [Kluczyński, 1966, s. 101]. Wprowadzono dwustopniową organizację studiów ekonomicznych. Studia I stopnia miały charakter studiów zawodowych i trwały 3 lata. W takim trybie kształciły wyższe szkoły ekonomiczne. Studia dwustopniowe istniały w Szkole Głównej Handlowej, którą w 1949 r. przemianowano na Szkołę Główną Planowania i Statystyki⁶. Ponadto od roku 1950 umożliwiono osobom pracującym zdobycie wyższego wykształcenia ekonomicznego w trybie studiów zaocznych.

Kolejną reformę studiów ekonomicznych wdrożono już w roku 1954. Według Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego: „W nowych planach studiów obowiązujących od 1 września 1954 r. znalazło wyraz 5-letnie doświadczenie w pracy wyższych szkół ekonomicznych w Polsce Ludowej oraz bogate wieloletnie doświadczenie szkolnictwa ekonomicznego w ZSRR” [Plany studiów..., 1954, s. V]. Jakkolwiek wyraźnie ograniczono „ilość kierunków i wąskich, często pozornych specjalizacji” [Plany studiów..., 1954, s. V], to i tak utworzono 34 kierunki studiów, w tym 4 ekonomiczno-techniczne: *towaroznawstwo artykułów przemysłowych i towaroznawstwo artykułów rolno-spożywczych, ekonomika i organizacja przemysłu rolno-spożywczego* (studia inżynieryjno-ekonomiczne) oraz *technologia żywienia zbiorowego* (studia inżynieryjne). Studia dzienne były już jednolite i przedłużone do 4 lat, z wyjątkiem kierunku handlu zagranicznego (4,5 r.) i kierunku inżynieryjno-ekonomicznego (5 lat), natomiast studia zaoczne i wieczorowe trwały 5 lat.

Warto tu podkreślić, że w tablicy 1 podjęto próbę tematycznego uszeregowania poszczególnych kierunków studiów w takiej kolejności, aby łatwiej można było prześledzić ich losy od roku 1954.

W latach 1963-1965 wdrożono nową koncepcję studiów ekonomicznych, zakładającą m.in. szeroki profil kształcenia ekonomistów i ich dobre przygotowanie w zakresie dyscyplin ogólnych i kierunkowych. Wówczas też zmniejszono liczbę kierunków studiów, łącząc niektóre z nich (np. do *ekonomiki przemysłu* włączono *finanse i rachunkowość przemysłu*).

W roku akademickim 1965/66 ekonomistów kształcono w zakresie 16 kierunków, w tym 13 – ekonomicznych, 2 kierunkach ekonomiczno-technicznych (*towaroznawstwo, ekonomika i organizacja przemysłu spożywczego*) i jednym socjologicznym (*organizacja pracy i socjologia przemysłu*).

W następnych latach modyfikowano plany i programy kształcenia ekonomistów⁷ i znów rozbudowywano listę kierunków, tak że w roku akademickim

⁶ Później do SGPiS włączono Szkołę Główną Służby Zagranicznej w Warszawie i utworzono Wydział Handlu Zagranicznego SGPiS (1954 r.).

⁷ Np. Kierunek *ekonomia polityczna* zmieniono na *teorię ekonomii*, kierunek *rachunkowość* zastąpiono kierunkiem *organizacja przetwarzania danych*. Ponadto w niektórych uczelniach, obok jednolitych studiów magisterskich, wprowadzano nowy system kształcenia – ekonomiczne studia zawodowe. Trwały one 3 lata, a po ich ukończeniu i 2 latach pracy w gospodarce narodowej można było ubiegać się o przyjęcie na zaoczne studia magisterskie. Studia zawodowe prowadzono m.in. na kierunkach *ekonomika i organizacja turystyki, finanse*. Zob. [Informatorem..., 1972, s. 124-125].

1972/73 – było już 21 kierunków, w tym 3 ekonomiczno-techniczne. W nazwach niektórych kierunków można dostrzec wyraźny wpływ zmian dokonujących się w gospodarce (np. rozwój nowych gałęzi przemysłu), jak i w zarządzaniu tą gospodarką. Studentów kształcono m.in. na takich nowych kierunkach, jak: *ekonomika i organizacja przemysłu chemicznego, organizacja przetwarzania danych czy też organizacja pracy i zarządzanie*.

Najtrwalszymi zmianami w systemie kształcenia ekonomistów okazały się te wprowadzone **w roku akademickim 1973/74**. Wówczas to zmniejszono liczbę kierunków studiów z 21 do 11 kierunków, w tym 3 określane nadal były jako ekonomiczno-techniczne (*towaroznawstwo, ekonomika i organizacja przemysłu spożywczego, ekonomika i organizacja przemysłu chemicznego*). Jednocześnie wprowadzono *specjalności studiów*, które w kilku przypadkach przejęły nazwę dotychczasowego kierunku (np. *teoria ekonomii* czy *finanse*, natomiast kierunek *organizacja przetwarzania danych* został specjalnością o nazwie *organizacja przetwarzania danych i rachunkowość* – zob. tabl. 1). Ekonomistów aż do początku lat 90. kształcono w układzie: kierunek → specjalność → specjalizacja.

Jak napisano w *Informatorze dla kandydatów na studia dzienne w szkołach wyższych na rok szkolny 1974/75* (PWN, Warszawa 1974, s. 117): „**Kierunek** – to jest zakres wiedzy teoretycznej i praktycznej, którą zdobywa student, poprzez wszystkie formy, w okresie całych studiów w uczelni wyższej. Kierunek może być bezspecjalnościowy. Kierunek może też składać się z 2 i więcej specjalności, o nieco odmiennych profilach. Przedmioty kierunkowe i specjalnościowe, które obowiązują studentów danego kierunku ujęte są w planie studiów zatwierdzonym przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki”. Ramowe plany i programy studiów opracowywały Zespoły Dydaktyczne przy Ministrze Nauki.

W analizowanym okresie liczba kierunków studiów nie uległa zmianie, natomiast wzrosła liczba specjalności z 15 do 25 (m.in. o: *gospodarkę żywnościową, ekonomikę i organizację łączności*).

Przemiany ustrojowe w Polsce z przełomu lat 80. i 90. oraz przejście z systemu gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej doprowadziły do gruntownej przebudowy wyższego szkolnictwa ekonomicznego. Umożliwiła ją też nowa *Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 12 września 1990 r.* Z punktu widzenia niniejszego opracowania szczególnie istotny był jej zapis (art. 3. ust. 5, dziś jest to art. 4a. ustęp 1) stwierdzający, że *nauczanie w uczelni odbywa się w ramach kierunku studiów* (i jak dodano w nowelizacji z 20 lipca 2001 r.) *zgodnie z ustalonymi standardami nauczania*; przy czym do podstawowych zadań uczelni należy *kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych zawodów*. Na tej podstawie można najogólniej przyjąć, że kierunek studiów to określona dziedzina wiedzy i związany z nią rodzaj zawodu.

Jedną z głównych cech rozpoczętej **w 1990 roku** reformy studiów ekonomicznych było odejście od wąskiej, branżowej orientacji poszczególnych kierunków studiów oraz zmiana profilu sylwetki absolwenta (poprzez przygotowanie

go do rozwiązywania problemów o charakterze funkcjonalnym) [Adamowicz, Macioł, 1998, s. 124-125]. Zmniejszeniu – do 6 – uległa liczba kierunków studiów ekonomicznych, przy czym rozważano również prowadzenie tylko dwóch makrokierunków: *ekonomii i zarządzania (biznesem)*.

W dniu 28 listopada 1991 r. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego podjęła uchwałę „w sprawie nazw kierunków studiów”. Jak wynika z załącznika nr 1 do tej uchwały, powołano 88 kierunków studiów, w tym: *ekonomię, finanse i bankowość, informatykę i ekonometrię, międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne, zarządzanie i marketing oraz towaroznawstwo*.

Podstawową kwestią stało się opracowanie standardów programowych, czyli określenie minimalnych wymagań programowych zapewniających studentom danego kierunku studiów w poszczególnych uczelniach możliwość uzyskania porównywalnego kanonu wiedzy ogólnej i kierunkowej. Prace w Radzie Główniej Szkolnictwa Wyższego nad minimami programowymi dla kierunków ekonomicznych trwały kilka lat, bowiem propozycje minimów opracowane przez Radę Główną w 1992 r. dla każdego z wymienionych 6 kierunków studiów, jak i rozważanego wówczas projektu dwóch makrokierunków, nie znalazły uznania w środowisku akademickim. Dopiero *Uchwała RGSzW z dnia 20 czerwca 1996 roku w sprawie określenia minimalnych wymagań programowych dla kierunków studiów ekonomicznych* przyniosła rozstrzygnięcie tej kwestii, tzn. zatwierdziła nazwy 6 kierunków studiów ekonomicznych wraz z obowiązującymi dla nich minimami programowymi. Minima te zawierają m.in. opis sylwetki absolwenta danego kierunku studiów, minimalny wymiar godzinowy całego toku studiów oraz minimalny wymiar zajęć z przedmiotów podzielonych na trzy grupy: przedmioty wykształcenia ogólnego, przedmioty podstawowe i przedmioty kierunkowe. W minimach podano także hasła programowe przedmiotów podstawowych i kierunkowych, natomiast nie określono formy zajęć ani ich sekwencji.

Można powiedzieć, że nazwy pięciu kierunków studiów ekonomicznych: *ekonomia, finanse i bankowość, informatyka i ekonometria, międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne, zarządzanie i marketing* właściwie spełniają funkcję informacyjną, bowiem czytelnie informują kandydatów na studia i pracodawców o obszarze wiedzy przekazywanej na danym kierunku studiów (pomijamy tu szósty kierunek – *towaroznawstwo*, które uważane jest za kierunek ekonomiczno-techniczny, a nie stricte ekonomiczny).

Uchwalenie przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego w 1996 r. nazw kierunków studiów ekonomicznych i minimów programowych nie zakończyło jednak dyskusji nt. kierunków kształcenia.

W 1998 roku Rada Główna zmieniła bowiem nazwę kierunku *międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne* na *stosunki międzynarodowe* i zatwierdziła dla niego nowe minimum programowe (1999 r.). Zakładano, że odąd kierunek ten będzie miał charakter interdyscyplinarny, ale w opinii środowiska akademickiego uczelni ekonomicznych – wyraźnie dominują w nim zagadnienia polityczne. (Na przykład w nowym minimum programowym kierunku *stosunki międzynarodowe* zdumiewa brak przedmiotu finanse międzynarodo-

we)⁸. Stąd z jednej strony postuluje się utworzenie kierunku *międzynarodowe stosunki gospodarcze*⁹, a z drugiej – opracowuje takie standardy akredytacyjne dla kierunku *stosunki międzynarodowe*, które od absolwenta tego kierunku wymagają m.in. gruntownej wiedzy z zakresu teorii międzynarodowych stosunków gospodarczych i finansów międzynarodowych, a także gruntownej znajomości funkcjonowania biznesu międzynarodowego oraz technik i zwyczajów panujących w handlu międzynarodowym [Informator, 2002, s. 69].

W międzyczasie Rada Główna uchwaliła kilka nowych kierunków studiów wyższych, w tym takie jak: *gospodarka przestrzenna*, *technologia żywności i żywienie człowieka*, *zarządzanie i inżynieria produkcji*. Kierunki te mają charakter interdyscyplinarny i są prowadzone także przez niektóre państwowe uczelnie ekonomiczne, jakkolwiek np. *zarządzanie i inżynieria produkcji* ma – wg RGSzW – nachylenie techniczne.

Warto tu wspomnieć, że decyzje o uruchomieniu specjalności na danym kierunku studiów podejmują same uczelnie, w zależności od potrzeb. Do tego nie jest wymagana zgoda Ministerstwa Edukacji Narodowej czy też pozytywna opinia Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Stąd m.in. liczba specjalności z zakresu ekonomii i biznesu oferowanych przez szkoły wyższe jest bardzo duża. Dla przykładu: AE w Katowicach oferuje dziś swoim studentom 17 specjalności, AE w Poznaniu – 33, a SGH – 47, przy czym każda z akademii ekonomicznych proponuje od 2 do 10 specjalności na danym kierunku studiów (*dane z uczelnianych informatorów, katalogów*). Należy jednak pamiętać, że nazwy wielu specjalności powtarzają się (są takie same lub zbliżone) w poszczególnych uczelniach, a nawet w ramach jednej uczelni na różnych wydziałach czy kierunkach studiów. Jest to widoczne również w wyższych szkołach niepaństwowych, które w roku 2000/01 kształciły studentów na około 40 specjalnościach i 6 kierunkach studiów (ekonomia, finanse i bankowość, gospodarka przestrzenna, informatyka i ekonometria, stosunki międzynarodowe, zarządzanie i marketing) [Informator – szkolnictwo..., 2001, s. 119-123].

Reasumując, w roku 2002 ekonomistów kształci się na 9 oficjalnych kierunkach studiów wyższych (a jest ich 102), w tym na 4 typowo ekonomicznych. Liczba tych kierunków prawdopodobnie wzrośnie¹⁰ chociażby dlatego, że zgodnie z nowelizowaną ustawą o szkolnictwie wyższym z dnia 20 lipca 2001 r. „Senat uczelni, o której mowa w art. 12. ust. 1 (*czyli zatrudniającej na*

⁸ W minimum programowym kierunku *stosunki międzynarodowe* zabrakło takich m.in. przedmiotów, jak: finanse, finanse międzynarodowe, polityka gospodarcza, międzynarodowe porównania gospodarcze czy międzynarodowe transakcje gospodarcze; natomiast pojawiły się m.in.: teoria stosunków międzynarodowych, współczesne systemy polityczne, organizacje międzynarodowe czy historia stosunków międzynarodowych. Por. Załącznik Nr 4 do uchwały Nr 290/96 RGSzW oraz Załącznik do uchwały Nr 589/99 RGSzW.

⁹ Por. Wystąpienie prof. A. Budnikowskiego na ogólnopolskiej konferencji „Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce: stan obecny i propozycje zmian” 25-26 października 2002 r. w SGH.

¹⁰ Już wzrosła, ostatnio bowiem zatwierdzono minimum programowe kolejnego kierunku studiów o nazwie *europaistyka*. Z pewnością *europaistykę* uruchomią w najbliższym czasie także uczelnie ekonomiczne.

podstawie mianowania co najmniej 60 nauczycieli akademickich posiadających tytuł naukowy, i w której co najmniej połowa podstawowych jednostek organizacyjnych ma uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego – dop. SM), po uzyskaniu zgody Państwowej Komisji Akredytacyjnej, może podjąć uchwałę o utworzeniu i prowadzeniu kierunku studiów innego niż określone w przepisach wydanych na podstawie ust. 2¹¹.

Kwestia liczby kierunków studiów i kryteriów ich wyodrębniania była przedmiotem ogólnopolskiej konferencji: *Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce: stan obecny i propozycje zmian*, którą w dniach 25-26 października 2002 roku w SGH w Warszawie zorganizowały Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości i Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna. Wśród uczestników konferencji byli m.in. zwolennicy oraz przeciwnicy dwukierunkowej struktury studiów ekonomicznych – ekonomii oraz zarządzania.

Wydaje się, że nie budzi wątpliwości stanowisko, iż kierunek studiów powinien m.in.:

- obejmować wyraźnie wyodrębnioną szeroką dziedzinę wiedzy opartą o dyscyplinę powszechnie uznaną za odrębną naukę i posiadającą wiodące znaczenie tak w zakresie podstaw teoretycznych, jak i metodologicznych realizowanych na tym kierunku,
- być czytelnym na międzynarodowym rynku edukacji wyższej, ułatwiając kontynuowanie studiów w innych krajach i akceptację dyplomu,
- znajdować umocowanie w tradycji studiów wyższych,
- zapewniać na rynku pracy wybory zatrudnienia w wielu zawodach i specjalnościach, ułatwiając zarazem zmianę pracy (zawodu),
- ułatwiać skuteczną promocję, która nie wprowadza w błąd potencjalnych usługobiorców [Dietl, 2002].

Za równie uprawniony można uznać pogląd, że: „rozwój systemu edukacji nie może nie mieć wpływu na zmiany w strukturze kierunków studiów. Tempo rozwoju nauki wymuszać będzie również takie zmiany w profilu kształcenia na poziomie kierunków. Jest tylko jeden problem – jak te zmiany powinny przebiegać, by z jednej strony nie zagubić akademickości i wysokich standardów kształcenia, a z drugiej – by pozwolić na realizację dobrych pomysłów w tworzeniu nowych kierunków i być może „umieranie” kierunków, których czas minął ze względu na powstawanie nowych idei i koncepcji naukowych” [Strahl, 2002].

Wydaje się, że istnieje szansa pogodzenia zwolenników dwukierunkowej struktury studiów ekonomicznych, jak i zwolenników bardziej rozbudowanej struktury. Tej szansy należy upatrywać w *Deklaracji Bolońskiej*.

Jak wiadomo w dniu 19 czerwca 1999 roku ministrowie edukacji z 29 państw europejskich, w tym wszystkich 15 państw UE oraz Polski podpisali

¹¹ Na podstawie tego zapisu Szkoła Główna Handlowa pragnie zatwierdzić kierunek *gospodarka publiczna*, na którego prowadzenie miała okresową zgodę ministra edukacji narodowej.

w Bolonii deklarację zakładającą stworzenie tzw. *Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego* – *The European Higher Education Area*¹², z jednoczesnym uwzględnieniem różnorodności kultur, języków, krajowych systemów edukacyjnych i zachowaniem autonomii szkół wyższych. Sygnatariusze *Deklaracji Bolońskiej* postanowili m.in., że najpóźniej do roku 2010 doprowadzą do upowszechnienia stopniowego systemu organizacji studiów wyższych, opartego na dwóch głównych etapach: licencjackim (*undegraduate*) – trwającym minimum 3 lata, i magisterskim (*graduate*) – trwającym co najmniej 2 lata; przy czym dostęp do drugiego cyklu wymaga zaliczenia pierwszego etapu studiów.

W maju 2001 r. w Pradze odbyło się kolejne spotkanie ministrów edukacji, reprezentujących już 32 sygnatariuszy, na którym dokonano oceny przebiegu zjawisk integracyjnych w obszarze europejskiego szkolnictwa wyższego w ciągu dwóch lat od podpisania *Deklaracji Bolońskiej*. Jak wynika z komunikatu opublikowanego po tym spotkaniu, ministrowie z zadowoleniem odnotowali, że stopniowa struktura studiów wyższych oparta na dwóch głównych cyklach – licencjackim i magisterskim jest rozważana i dyskutowana. Niektóre kraje już adoptowały tę dwustopniową strukturę, a wiele innych jest nią poważnie zainteresowanych¹³.

Jak wynika ze *Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2010*, opracowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Polska „wypełni zobowiązania wobec Unii Europejskiej w zakresie dostosowania prawa, wydawania rozporządzeń, wymiany informacji, rozwiązań organizacyjnych zgodnie ze standardami UE oraz z tzw. procesem bolońskim”.

Przy założeniu zatem przejścia w nieodległej perspektywie na dwustopniową organizację studiów wyższych (chodzi tu głównie o studia dzienne, bowiem zaoczne są już dwustopniowe) można dość poważnie rozważać możliwość kształcenia ekonomistów w uczelniach o charakterze akademickim w ramach dwóch makrokierunków *ekonomia* i *zarządzanie* – na studiach licencjackich (I etap), oraz kształcenia w ramach większej liczby kierunków – na studiach magisterskich (II etap).

W celu uzyskania pełniejszego obrazu wyższego szkolnictwa ekonomicznego w Polsce warto też podać kilka danych dotyczących jego ilościowego rozwoju od roku 1990, tj. od rozpoczęcia przebudowy społeczno-gospodarczej kraju oraz uchwalenia nowej ustawy o szkolnictwie wyższym.

Z analizy danych GUS wynika, że w latach 1990/91 – 2001/02 nastąpił niezwykle dynamiczny ilościowy rozwój szkolnictwa wyższego: liczba ogółu studentów wzrosła ponad czterokrotnie (z ok. 404 tys. do prawie 1720 tys.), a studentów ekonomii, zarządzania i dyscyplin pokrewnych aż blisko dwuna-

¹² The European Higher Education Area. Joint declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna on the 19th of June 1999. <http://www.unique.ch/cre/activities/Bologna>.

¹³ Toward the European Higher Education Area. *Communique of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001*. Warto odnotować, że w marcu 2001 r. w Salamance odbyła się Konwencja Uczelni Europejskich nt. „Kształtujemy naszą przyszłość w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego. Zob. [Woźnicki, 2001, s. 19].

stokrotnie (z 42 tys. do ponad 500 tys.). Studenci ekonomicznej grupy kierunków stanowią więc około 30% ogółu studentów, natomiast w roku akademickim 1990/91 stanowili poniżej 11% ogółu studiujących. Przyczyny tego stanu są powszechnie znane. Są to głównie: wzrost aspiracji edukacyjnych młodzieży, wprowadzenie gospodarki rynkowej i silny wzrost zapotrzebowania na nowego typu ekonomistę (zwłaszcza bankowca, finansistę, menedżera), przyjęcie uregulowań prawnych dopuszczających możliwość tworzenia uczelni niepaństwowych oraz prowadzenia odpłatnych studiów zaocznych przez uczelnie państwowe. W konsekwencji pojawiło się 221 nowych uczelni niepaństwowych i zdecydowanie wzrósł odsetek młodzieży kształcącej się w wieku 19-24 lat, o czym świadczy wzrost współczynnika skolaryzacji netto z 9,8% w roku akademickim 1990/91 do 32,7% w roku 2001/2002 (w tym czasie współczynnik skolaryzacji brutto wzrósł z 12,9% do 43,6%) [Szkoly wyższe..., 2002, s. XVIII, XIX].

Warto odnotować, że w minionym roku akademickim ekonomistów kształcono w prawie 90 niepaństwowych wyższych szkołach ekonomicznych i 5 akademiach państwowych (w 1990 r. były tylko te akademie, w tym SGH), a także w innych typach uczelni, zwłaszcza uniwersytetach i politechnikach. Największym zainteresowaniem wśród studentów cieszą się takie kierunki studiów, jak: *zarządzanie i marketing* (ponad 263 tys. studentów – dane z roku akad. 2000/01), *ekonomia* (ponad 119 tys.) oraz *finanse i bankowość* (ponad 56 tys. studentów). Dla porównania skali zmian warto podać, że w roku akademickim 1990/91 na kierunku *organizacja i zarządzanie* studiowało nieco ponad 5000 osób, na kierunku *ekonomiczno-społeczny* (odpowiadającym dzisiejszej *ekonomii*) – około 4900 studentów, natomiast łącznie na kierunkach: *finanse i bankowość*, *planowanie i finansowanie gospodarki narodowej*, *finanse i rachunkowość*, *finanse* oraz *bankowość* – niecałe 3900 studentów¹⁴.

Z uwagi na częste zmiany w strukturze kierunkowej studiów ekonomicznych bardziej szczegółowe porównania rozmiarów kształcenia w dłuższym horyzoncie czasu nie wydają się zasadne. Ponadto w ostatnich paru latach Główny Urząd Statystyczny przedstawia dane o szkolnictwie wyższym według kierunków studiów zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Wykształcenia (*International Standard Classification of Education – ISCED*). Według tej klasyfikacji kierunki studiów prowadzone obecnie w uczelniach ekonomicznych należą do następujących 5 grup kierunków studiów: *ekonomia – grupa nauki społeczne*; *finanse i bankowość, stosunki międzynarodowe, towaroznawstwo, zarządzanie i marketing, zarządzanie i inżynieria produkcji – grupa biznesu i administracji*; *informatyka i ekonometria – grupa matematyka i programy komputerowe*; *gospodarka przestrzenna – grupa architektura i urbanistyka*; *technologia żywności i żywienie człowieka – grupa gospodarstwa domowe*.

Na zakończenie niniejszej analizy struktury kierunkowej kształcenia ekonomistów w Polsce można sformułować następujący wniosek: przed środowi-

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych: Szkolnictwo 1990/91, GUS, Warszawa 1991; Szkoly wyższe i ich finanse, GUS, Warszawa 2001.

skiem akademickim uczelni ekonomicznych stoją trzy główne zadania, tj. wypracowanie stanowiska w kwestii liczby kierunków studiów i kryteriów ich wyodrębniania, zapewnienie jakości kształcenia w warunkach „masowego” charakteru studiów ekonomicznych, oraz włączenie się w *proces boloński* – tworzenie *Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego*.

Bibliografia:

- Adamowicz E., Macioł S., (red), [1998], *Polskie a europejskie programy kształcenia w zakresie ekonomii i zarządzania. Zasady i procedury porównywalności*, OW-P SIMP, Warszawa.
- Beksiak J., Chmielecka E., Grzełowska U., [1992], *Kierunki zmian w wyższym szkolnictwie ekonomicznym*, SGH, Warszawa.
- Chodakowska J., [1981], *Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce Ludowej w latach 1944-1951*, PAN, Wyd. im. Ossolińskich, Wrocław.
- Dietl J., [2002], *Kierunki studiów: ilość czy jakość?*, [w:] materiały ogólnopolskiej konferencji „Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce: stan obecny i propozycje zmian”, 25-26 października 2002, SGH, Warszawa.
- Informator, [2002], Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych EPOQS, Warszawa, wrzesień 2002.
- Informator dla kandydatów do szkół wyższych i policealnych studiów zawodowych oraz szkół chorążych zawodowych na rok szkolny 1972/73, [1972], PWN, Warszawa.
- Informator dla kandydatów na studia. Rok akademicki 2002/2003, [2002], AE Poznań.
- Informator – szkolnictwo wyższe, [2001], MEN, Warszawa.
- Kluczyński J., [1966], *Zawód ekonomisty w Polsce Ludowej*, KiW, Warszawa.
- Plany studiów w wyższych szkołach ekonomicznych, [1954], MSZW, Departament Studiów Ekonomicznych, Warszawa.
- Poczet wybitnych profesorów SGH – SGPiS 1906-1986, [1986], IWZZ, Warszawa.
- Projekcja zmian w systemie kształcenia ekonomistów w Polsce, [1991], SGH, Warszawa.
- Studia ekonomiczne w Polsce, [1976], „Studia i Materiały” COMSE, tom 27, AE Poznań.
- Strahl D., [2002], *Zasady tworzenia kierunków studiów dziś i jutro*, [w:] materiały ogólnopolskiej konferencji „Kierunki studiów ekonomicznych w Polsce: stan obecny i propozycje zmian”, 25-26 października 2002, SGH Warszawa.
- Szczepański J., [1976], *Szkice o szkolnictwie wyższym*, WP, Warszawa.
- Szkoły wyższe i ich finanse, [2002], GUS, Warszawa.
- Tymowski J., [1980], *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Vademecum studenta Akademii Ekonomicznej w Krakowie 2001/2002, [2001], Kraków, S. Kalendarium Uczelni.
- Woźnicki J., [2001], *Proces boloński*, Forum Akademickie, Nr 4 /2001, s. 19.

FIELDS OF ECONOMIC STUDIES IN POLAND IN 1924-2002

Summary

The article presents development stages of fields of economic studies in Poland between 1924, i.e. the moment of acquisition of academic rights, including the right to confer a doctoral degree, by the first higher economic education establishment – the Warsaw School of Economics, and the present day. Over those years, the fields of

studies in economics had been subject to major changes on several occasions. This was largely due to economic and systemic reasons, but apart from that could also be attributed to the progress of science and to differing views on the education profile of economists, ranging from a narrow-profile specialisation (e.g. 34 fields in 1954) to a broad profile pattern (e.g. six fields in 1996) The article also gives an account of discussions still going on in higher economic education circles over the number of fields of economic studies and criteria for their differentiation, as well as over the issue of the future two-level organisation of university studies in the context of the *Bologna Declaration*. Furthermore, it presents selected data illustrating rapid growth of higher economic education in Poland in the last dozen of years in terms of the number of establishments.